

“AKTIVLARNING QADIRSIZLANISHI”**Qo‘chqorova E‘zoza***TIFT Universiteti Buxgalteriya hisobi va moliya yo‘nalishi**3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada aktivlarning qadirsizlanishi tushunchasi, uning sabab va oqibatlarini, shuningdek, moliyaviy hisobotga ta‘sirini yoritilgan. Aktivlarning qadirsizlanishi — bu aktivning balans qiymati uning qayta tiklanadigan qiymatidan yuqori bo‘lgan holat bo‘lib, bu korxonaning moliyaviy holatini noto‘g‘ri aks ettirish xavfini tug‘diradi. Maqolada qadirsizlanishning asosiy sabablari — bozor sharoitlarining o‘zgarishi, texnologik eskirish, talabning pasayishi va boshqa ichki yoki tashqi omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, qadirsizlanishni aniqlash tartibi, qayta tiklanadigan qiymatni hisoblash usullari va hisobotlarda bu jarayonni qanday aks ettirish kerakligi haqida amaliy ma‘lumotlar keltirilgan. Bu mavzu buxgalteriya hisobida shaffoflik va ishonchlilikni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar. Qadirsizlanish, aktivlar, qayta tiklanadigan qiymat, moliyaviy hisobot, sof foyda, balans qiymati, zarar, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMHHS), goodwill, investitsiya.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxona va tashkilotlarning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish hamda samarali faoliyat yuritishida aktivlar muhim o‘rin egallaydi. Aktivlar — bu korxona ixtiyoridagi moddiy, nomoddiy va moliyaviy resurslardir, ular orqali foyda olish, ishlab chiqarish jarayonini yuritish yoki xizmat ko‘rsatish mumkin. Biroq iqtisodiy faoliyat jarayonida bu aktivlar o‘z qiymatini yo‘qotishi yoki kamaytirishi mumkin. Aynan mana shunday holat “aktivlarning qadirsizlanishi” (inglizcha: *impairment of assets*) tushunchasini yuzaga keltiradi.

Aktivlarning qadirsizlanishi — bu aktivning balansdagi qiymati uning kutilayotgan tiklanadigan qiymatidan yuqori bo‘lgan holatidir. Bu tushuncha, asosan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarida (XMHHS) keng yoritilgan bo‘lib, aktivlar qiymatini real bozor sharoitiga mos ravishda qayta baholash zaruratini bildiradi. Qadirsizlanish, odatda, bozordagi o‘zgarishlar, texnologik eskirish, raqobatning kuchayishi yoki korxona faoliyatining pasayishi kabi omillar ta‘sirida yuzaga keladi.

Aktivlarning qadirsizlanishini aniqlash va hisobda aks ettirish korxona moliyaviy hisobotining aniqligi va shaffofligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu orqali

investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar korxonaning real moliyaviy holatini to‘g‘ri baholay oladilar. Ushbu mavzu aktivlar qiymatini baholash, moliyaviy tahlil va hisobotning haqqoniyligini ta‘minlashda zarur nazariy va amaliy bilimlarni beradi.

Asosiy qism

Aktivlarning qadirsizlanishi (inglizcha: *impairment of assets*) — bu aktivning balans qiymati (hisobotda ko‘rsatilgan qiymati) uning qayta tiklanadigan qiymatidan yuqori bo‘lgan holatidir. Bunday vaziyatda aktiv moliyaviy hisobotlarda o‘zining asl qiymatidan ko‘proq baholangan bo‘ladi, bu esa hisobot ishonchliligini kamaytiradi. Shuning uchun aktivning qadirsizlanishini o‘z vaqtida aniqlash va tegishli tuzatishlar kiritish muhim hisoblanadi.

Qadirsizlanish odatda quyidagi sabablarga ko‘ra yuzaga keladi: bozordagi narxlarning tushib ketishi, mahsulot yoki xizmatlarga talabning kamayishi, aktivdan foydalanish muddati davomida foyda keltirmaslik ehtimoli, texnologik yangilanishlar, iqtisodiy inqiroz, tabiiy ofatlar yoki ichki boshqaruvdagi muammolar. Misol uchun, zamonaviy texnologiyalar paydo bo‘lishi natijasida biror uskuna yoki dasturiy ta‘minotning eskirishi uning qadrsizlanishiga olib keladi.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (XMHHS) ko‘ra, korxonalar aktivlarni doimiy ravishda kuzatib borishlari va har qanday qadirsizlanish belgilarini aniqlashlari shart. Eng ko‘p e‘tibor qaratiladigan belgilardan biri — bu aktivdan olinadigan naqd pul oqimining keskin kamayishidir. Agar shunday belgi mavjud bo‘lsa, korxona aktivning qayta tiklanadigan qiymatini aniqlashi lozim. Bu qiymat aktivni foydalanish orqali olinadigan naqd pul oqimi yoki uni bozor narxida sotish orqali olinadigan qiymatlar ichida eng yuqorisidir.

Qayta tiklanadigan qiymatni hisoblashda kelajakdagi pul oqimlari prognoz qilinadi va ular chegirma koeffitsienti asosida hozirgi qiymatga keltiriladi. Agar bu qiymat aktivning balans qiymatidan past bo‘lsa, farq miqdorida zarar hisobga olinadi va aktivning balans qiymati kamaytiriladi. Ushbu zarar “qadirsizlanishdan ko‘rilgan zarar” sifatida foyda va zarar hisobotida aks ettiriladi.

Masalan, bir korxona 100 million so‘mlik uskunaga ega bo‘lsa, va undan olinadigan kutilayotgan pul oqimi 70 million so‘mni tashkil qilsa, bu aktiv 30 million so‘mga qadrsizlangan deb hisoblanadi. Shu tarzda, aktivning balans qiymati qayta baholanadi va moliyaviy hisobotga tegishli tuzatishlar kiritiladi.

Aktivlarning qadirsizlanishi faqat asosiy vositalar yoki nomoddiy aktivlarga emas, balki moliyaviy aktivlarga, goodwill (obro‘) va investitsiyalarga ham taalluqlidir. Ayniqsa, goodwill qadirsizlanishini aniqlash va hisobga olish murakkab jarayon bo‘lib, bu ko‘p hollarda yirik korporatsiyalar va birlashgan kompaniyalar uchun dolzarb hisoblanadi.

Qadirsizlanishni aniqlash va hisoblash, shuningdek, soliq hisoboti va dividend siyosatiga ham ta'sir ko'rsatadi. Aktivlar qadrsizlanganda kompaniya sof foydasi kamayadi, bu esa aksiyadorlarga to'lanadigan dividendlarga bevosita ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli, qadirsizlanish jarayoni nafaqat buxgalteriya nuqtayi nazaridan, balki strategik boshqaruv jihatidan ham katta ahamiyatga ega.

Shuningdek, aktivlar qadirsizlanishini noto'g'ri yoki kechiktirib aks ettirish moliyaviy hisobotda xatoliklarga olib keladi, bu esa investorlarga noto'g'ri signal berib, ularning ishonchiga putur yetkazadi. Shuning uchun, korxonalar XMHHS yoki mahalliy standartlarga rioya qilgan holda, bu jarayonni shaffof va haqqoniy tarzda amalga oshirishlari kerak.

Xulosa

Aktivlarning qadirsizlanishi moliyaviy hisobotning haqqoniyligini ta'minlovchi muhim jarayondir. Agar aktivlar o'z real qiymatidan yuqoriroq baholansa, bu investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun noto'g'ri axborot taqdim etadi. Shuning uchun korxonalar o'z aktivlarini muntazam tahlil qilib borishlari va har qanday qadirsizlanish belgilarini aniqlashlari zarur. Bu, o'z navbatida, foyda va zarar hisobotiga ta'sir qiladi, sof foydani kamaytiradi va dividend siyosatini qayta ko'rib chiqishga olib keladi. Qadirsizlanish faqat buxgalteriya amaliyoti emas, balki strategik qaror qabul qilishda ham muhim omil hisoblanadi. Xalqaro va mahalliy standartlarga amal qilgan holda, korxonalar bu jarayonni shaffof va aniqlik bilan yuritishlari orqali investorlar ishonchini oshirishlari mumkin. Shu sababli, aktivlarning qadirsizlanishini to'g'ri hisobga olish moliyaviy barqarorlik va boshqaruv samaradorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 290-293.
- 2) Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O'RNI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 271-273.
- 3) Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 333-338.
- 4) Azamjon o'g'li, U. A., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 73-75.

5) Tursunboy o'g'li, N. J., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo 'lish uchun uzoq yo 'li va xitoy tajribasi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 43-47.

6) Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 310-313.

7) Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI: SUN'IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 65-71.

8) Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. *AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282*, 1, 200.

9) Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOMIY MOLIIYA BARQARORLIK OMILLARI: EKONOMETRIK TAHLILLAR VA DALILLAR. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9), 74-94.

10) Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. *YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.

11) Акабирходжаева, Д. Р., & Абдуллаев, А. А. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА. *Экономика и социум*, (11-1 (126)), 729-739.

12) Akabirxodjayeva, D., & Abdullayev, A. (2024). TEXNOLOGIK INNOVATSIYALARNING JAHON MOLIIYA BOZORINING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 89-96.

13) Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ISLOM MOLIIYASI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 188-190.

14) Keldiboyeva, Z. M. Q., & Abdullaev, A. A. O. G. L. (2022). Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojlar va sabablar, inklyuziv ta'limga jalb qilish. *Science and Education*, 3(11), 704-711.

15) Oybek, A., Abdullaev, A., Mavlonbekov, X., & Sharifjonov, Z. (2023). ISLOM MOLIIYASIDA MUSHORAKA SHARTNOMASI. *Umumjahon fanlari bo 'yicha ta'lim tadqiqotlari*, 2(1), 593-599.

16) Turanboyev, B., Abdupattayev, A., & Abdullaev, A. (2023). INFLYATSIYANING QIMMATLI QOG'OZLAR DAROMADIGA TA'SIRI. *Yosh tadqiqot Jurnali*, 2(2), 88-100.

17) Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOM BANK TIZIMI UCHUN SHARTNOMA HUQUQI VA ASOSIY TAMOIYILLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 600-613.

18) Abdullaev, A. (2022). BOBUR VA BOBURIYLAR SULOLASINING JAHON SIVILIZATSIYASINING YANGILANISHIGA QO ‘SHGAN HISSASI. *NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR*, 1.

19) Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O‘RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O‘ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 60-64.

20) Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

21) Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

22) Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o‘g‘li, A. A. (2023). O ‘ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG ‘ICH TA‘LIM O ‘QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.

23) Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO ‘G ‘RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 304-309.

24) Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.

25) Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(1), 140-148.